

Prof. dr. Mirza Mejdanija
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Filozofski fakultet / Faculty of Philosophy
mejdanijam@yahoo.com

UDK 82.09

Stručni članak

**PARADIGMA ITALIJANSKOG DRUŠTVA U ROMANU
MESSINSKE ŽENE ELIA VITTORINIA**

**A PARADIGM OF THE ITALIAN SOCIETY IN
THE WOMEN OF MESSINA BY ELIO VITTORINI**

Sažetak

Roman Messinske žene italijanskog autora Elija Vittorinija objavljen je 1964. godine i pripada prozi neorealizma. On ovdje prikazuje period poslije Drugog svjetskog rata, te nešto kasnije i ekonomski boom u Italiji. Italija koja izlazi iz Drugog svjetskog rata u katastrofalnim je duhovnim i materijalnim uvjetima. Rat je zemlju bacio u ozbiljni moralni i politički raspad. Italija je bila poražena, vojno okupirana, i zavisila je od pomoći Saveznika, ne mogavši dakle u potpunosti upravljati vlastitom sudbinom. Period poslijeratne italijanske obnove završava se krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina. Počinje doba nove industrijske revolucije i zemlja živi novu realnost, karakterističnu za moderne i razvijene zemlje. Italijansko ekonomsko čudo, takozvani ekonomski boom, period je jakog ekonomskog rasta i industrijskog razvoja čiji je protagonist Italija pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća. Ekonomski i industrijski napredak mijenja uslove života, ali i društvene odnose, ponašanje i mentalitet. U Messinskim ženama Vittorini pokušava spojiti vlastiti lirizam sa historijskim događajima koje želi prikazati u njihovoj suštini. On se ovdje opробava sa horskim romanom velike širine, sa freskom ponovnog rađanja Italije u periodu poslije Drugog svjetskog rata. Priča nam priču o stricu Agrippi koji traži vlastitu kćerku putujući vozom po Italiji, dok ona, Siracusa, i ne znajući da je otac traži, proživljava svoju ljubav sa Venturom. No, dominantnija je ovdje priča o utopijskoj zajednici koju stvara grupa izbjeglica koju čine Ventura i Siracusa, a koja simbolički predstavlja ljudski oporavak nakon ratne tragedije. Ova tri narativna toka funkcionišu unutar romana kao zasebne priče, koje se ipak ponekad presijecaju. U ovom djelu je prisutna nova tehnika vremenske transpozicije, prijelaz sa poslijeratnih godina na šezdesete godine je iznenađan i brz, i tokom naracije ne postoje frakture između dva perioda. Roman prelazi od mita seljačke civilizacije na kritiku industrijskog društva.

Ključne riječi: historija, lirizam, putovanje, utopija, selo, napredak

Summary

The Women of Messina by the Italian author Elio Vittorini was published in 1964 and belongs to the prose of neorealism. In this novel, the author depicts the period after the Second World War, and later, the economic boom in Italy as well. The Italy emerging after the Second World War is in catastrophic spiritual and material circumstances. The war left the country in severe moral and political disintegration. Italy had been conquered and occupied by the military, depending on the support of the Allies and was, therefore, unable to completely govern its own destiny. The post-war period of Italian rebirth is ending at the end of 1950s and the beginning of 1960s. An era of a new industrial revolution begins and the country starts living a new reality, as the one seen in modern and developed countries. The Italian 'economic miracle', i.e. the so-called 'economic boom' of the 1950s and 1960s, is the period of a great economic growth and industrial development with Italy as its protagonist. The economic and industrial advancement is thus changing the living conditions, but also the relations within the society, as well as the etiquette and the mindset. In *The Women of Messina*, Vittorini is trying to join his own lyricism with the historical events which he strives to portray in their very essence. In this novel, the author is experimenting with a choral narrative of an epic scope and the fresco of Italy's rebirth after the period of the Second World War. The novel tells a story of Uncle Agrippa who is looking for his own daughter by travelling throughout Italy on a train while she, Siracusa, not even knowing that her father is looking for her, spends time with Ventura, her lover. However, more dominant is the story about a utopian community established by a group of immigrants, Ventura and Siracusa among them, which symbolically represents a resurrection of humans after a tragedy of war.

These three narrative flows function within the novel as individual stories that overlap at times. The novel embodies a new mode of transposition in time; the transfer from the post-war years into 1960s is sudden and abrupt and there are no fractures in the narrative between the two periods. The novel transfers from the myth of a peasant civilisation into a criticism of an industrial society.

Key words: history, lyricism, journey, utopia, village, progress

Uvod

Roman *Messinske žene* italijanskog autora Elija Vittorinija objavljen je 1964. godine i pripada prozi neorealizma. Opisuje godine poslije Drugog svjetskog rata u Italiji, kada se zemlja nalazi u teškim ekonomskim, društvenim i moralnim uslovima. Industrija i zemljoradnja su zaustavljene, putevi i željeznice dobrim dijelom uništeni, ogroman dio nastambi razoren. Predstavlja nam sliku grupe izbjeglica, najvećim dijelom žena iz sicilijanskog grada Messine, koje se zaustavljaju u ratom razrušenom selu, da

bi tu pokušali započeti novi život. Pokušavaju preživjeti u isto vrijeme liječeći ratne rane. Stvaraju utopijsku zajednicu koja simbolički predstavlja ljudski oporavak nakon ratne tragedije. Uporedo sa ovom pričom odvija se i ona o putovanju strica Agripe vozom kroz cijelu zemlju, ali i ona o ljubavi njegove kćerke Siracuse i mladića Venture. Tri priče se odvijaju istovremeno, sa rijetkim miješanjima radnje. U međuvremenu se nakon deceniju i nešto u zemlji dešava ekonomski i tehnološki napredak, koji totalno mijenja prosječni italijanski život, a da građani malog izolovanog sela to i ne shvataju. Ono što sebi dajemo za zadatak u ovom članku je istraživanje načina na koji Vittorini predstavlja paradigmu ovih ljudi, ali i svih onih promjena koje se u tim godinama dešavaju u Italiji.

Godine poslije Drugog svjetskog rata

Italija koja izlazi iz Drugog svjetskog rata u katastrofalnim je duhovnim i materijalnim uvjetima, a centar i sjever su preživjeli civilni rat koji se ne može odmah zaustaviti. Oslobođena i ponovo ujedinjena u proljeće 1945. godine, zemlja se suočava sa brojnim problemima poslijeratnog perioda. Njena ekonomija je u veoma teškom stanju, a industrijska postrojenja su najvećim dijelom spašena od ratnih nedaća, i tek ih je oko 20% uništeno. No, proizvodnja je pala na manje od trećine od one prijeratne. Veliku štetu je pretrpjela zemljoradnja čija je produkcija opala za 60% u odnosu na prijeratnu. Sve to doprinosi drami prehrane Italijana, koji su u ovom periodu praktično gladni. Inflacija koju je izazvao rat je poprimila strahovite razmjere. Cijene su se ušestostručile, dok su plate značajno smanjene. I sistem transporta je dobrim dijelom unazađen, brojni putevi, željeznice i mostovi su uništeni, što je pogubno za trgovinu. Oko 3 miliona nastambi je razoreno. Mnogi su ostali bez krova nad glavom te su prisiljeni da žive sa drugima ili u školama i drugim javnim zdanjima. Seljaci počinju da masovno okupiraju neobrađene površine i da zauzimaju slobodnu ili tuđu zemlju. Prisutno je tu i krijumčarenje koje ozbiljno ugrožava ekonomiju.

Na vrhuncu mučenja porazom i agonije građanskog rata Italija je pretrpjela ozbiljnu štetu svoje materijalne opreme: zgrada, brodova i linija komunikacije. Otprilike polovina javnih troškova nije bila pokrivena prihodima, i uprkos tome svi su se političari brinuli da izbjegnu ozbiljne mjere štednje. Godine 1947. prosječne cijene su prešle za oko pedeset puta svoj prijeratni nivo; bili su tu milioni nezaposlenih, koji su živjeli u očajnim uslovima života. (Mack Smith 1997: 568)

Rat je zemlju bacio u ozbiljni moralni i politički raspad. Italija je bila poražena, vojno okupirana, i zavisila je od pomoći Saveznika, ne mogavši, dakle, u potpunosti upravljati vlastitom sudbinom.

Nedostaju sirovine i energetske izvori i nema valute za njihovu kupovinu, jer je lira pala pod valom inflacije koja pretjerano diže cijene života i pojačava društvene tenzije. Sjedinjene Američke Države ekonomski pomažu Italiji i drugim evropskim zemljama i pokušavaju objediniti međunarodno tržište, dok svaka od ovih zemalja teži vlastitom razvoju, koji bi se razlikovao od onog američkog. Dana 10. decembra 1945. godine lider Demokršćanske akcije Alcide de Gasperi osniva vladu koja se još uvijek zasniva na antifašističkoj koaliciji nastaloj u aprilu 1944. godine na inicijativu sekretara Komunističke partije Palmira Togliattija. Kada treba oformiti novu vladu ujedinjene Italije, počinju se izdvajati dvije figure: Nenni, simbol ujedinjene Italije zahvaljujući narodnom ustanku, te De Gasperi, koji teži umjerenom povratku redu i normalnosti. Nakon što su ove dvije kandidature propale, na vlast dolazi Ferruccio Parri, koji je bio vođa otpora u sjevernoj Italiji, a njegova vlada se održava od juna do decembra 1945. godine, kada predsjedništvo prelazi u ruke De Gasperia.

Referendum za institucionalne izbore i izbor članova vlade predviđen je za 2. juni 1946. godine, a 9. maja kralj Vittorio Emmanuele III abdicira u korist svog sina Umberta. Mogućnost državnog udara postaje više nego očita, jer stara aristokratija i razočarane grupe vlasti podržavaju kralja. Vlada ipak uspijeva održati kontrolu nad situacijom i garantira regularnost izbora, na kojima je rođena Republika. Situacija između različitih političkih frakcija postaje kompleksna i komplicirana. Godine 1948. iz štampe izlaze Gramscieve *Bilješke iz zatvora*, prema kojima bi se trebala stvoriti nova stranka koja bi mogla koordinirati i upravljati različitim antikapitalističkim snagama i koja bi ih ujedinila u savez koji bi mogao osigurati društveni i ekonomski mir.

Italijansko ekonomsko čudo

Period poslijeratne italijanske obnove završava se krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina. Počinje doba nove industrijske revolucije i zemlja živi novu realnost, karakterističnu za moderne i razvijene zemlje. Italijansko ekonomsko čudo, takozvani ekonomski boom, jeste period jakog ekonomskog rasta i industrijskog razvoja čiji je protagonist Italija pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća. Ekonomski i industrijski napredak mijenja uslove života, ali i društvene odnose, ponašanje i mentalitet.

Od 1947. godine Italija uživa stalna finansiranja posredstvom plana Marshall¹, u vrijednosti od 1,2 milijardi dolara u tom periodu. Kraj tog plana i spomenutih subvencija koincidira sa vrhuncem rata u Koreji (1950–1953), čija potreba za metalom i obrađenim materijalima stimulira razvoj italijanske teške industrije. Na taj se način postavljaju baze spektakularnog ekonomskog razvoja, koji svoj vrhunac doživljava 1960. godine i koji traje sve do naftne krize 1973. godine, pretvarajući Italiju iz nerazvijene zemlje sa pretežno zemljoradničkom ekonomijom u jednu od najrazvijenijih nacija svijeta. Ova velika ekonomska ekspanzija je određena sposobnošću korištenja ponuđenih prilika usljed pogodne međunarodne povezanosti: važniji od poduzetnosti i dalekovidne sposobnosti italijanskih poduzetnika bio je vrtoglavi rast međunarodne trgovine i posljedična razmjena proizvoda koji je prate. Zahvaljujući ovom otvaranju, italijanski proizvodni sistem obnavlja se, prisiljen je na modernizaciju i snabdijeva najdinamičnije sektore. Dodatni odlučujući faktori su otkriće novih energetske izvora i transformacija industrije čelika. Otkriće metana i ugljikovodika u Val Padana, dakle nastanak moderne željezne metalurgije pod okriljem IRI-a², dovodi do snabdijevanja tek rođene italijanske industrije čelikom po sve manjim cijenama.

Najveći podsticaj ovoj ekspanziji dolazi upravo od onih sektora koji su dostigli visok nivo tehnološkog razvoja i produktivnu raznolikost, koji dozvoljavaju Italiji ulazak na svjetsko tržište. Industrijski sektor tako bilježi prosječni rast proizvodnje od 31,4%. Ipak, italijansko ekonomsko čudo nebi bilo moguće bez jeftine radne snage. Pedesetih godina visok nivo nezaposlenosti čini da potražnja posla obilno nadmašuje ponudu, što se odražava na visinu plate. U poslijeratnom su periodu sindikati slabi, ne uspijevaju imati stvarnu moć, stoga italijanska proizvodnja nastavlja nesmetano rasti. Čak i zemljoradnička politika ide u prilog ovoj tendenciji, jer predviđa beneficije i podsticaje prvenstveno za zemljoradničke proizvode sjevera Evrope: to je tendencija koja je neizbježna, uzevši u obzir posebni značaj koji su postigla preduzeća kao što su Olivetti i Fiat u Italiji i van nje, i moć industrijskih magnata kao što je Gianni Agnelli u odnosu na slabu vladu Prve Republike. Ekonomski sistem funkcionira punom parom, nacionalni prihod raste i nacija je ohrabrena rastom zaposlenosti i konzumacije. Narod najzad zaboravlja mračne ratne i poslijeratne godine kada se zemlja raspadala. Italija se još uvijek suočava sa brojnim problemima, iako preovladava klima optimizma.

¹ Marshallov plan je bila inicijativa Sjedinjenih Američkih Država kojom su 1948. godine sa preko 12 biliona dolara potmognute zemlje zapadne Evrope po završetku Drugog svjetskog rata.

² Italijanski: Istituto per la Ricostruzione industriale – Institut za industrijsku obnovu.

Godine ove velike ekspanzije su također i teatar izuzetnih transformacija koje se tiču stila života, jezika i običaja Italijana, koje su praćene poboljšanjem životnog standarda. U kuće onih koji mogu računati na redovnu platu i na stalni posao počinju ulaziti brojna konzumistička blaga, kao što su veš-mašine i frižideri, dok se ulice pune automobilima, naročito Fiatom 600 i 500 (čuveni fičo). Nakon autoputeva sagrađenih tokom godina fašizma (kao što su autoput Laghi i onaj Firenze-Mare), grade se i prvi moderni autoputevi, kao što je, naprimjer, autoput del Sole koji povezuje Milano i Napulj. Sa novim automobilima i razvojem kako puteva tako i autoputeva, ustaljuje se navika odlaska na ljetni i zimski godišnji odmor, na more ili na planinu, i bilježe se prve saobraćajne gužve čija je posljedica vrtoglavi rast saobraćajnih nesreća. Ipak nijedan izum nema tako važnu ulogu u promjeni životnih navika društva kao televizija. Upkos činjenici da u početku, zbog malog broja TV-aparata na teritoriji Italije, televizija potpomaže nove prilike susreta i druženja, malo-pomalo postaje zajedničko dobro koje nameće pasivno porodično korištenje koje je na štetu društvenih i kolektivnih odnosa, do te tačke da duboko mijenja lične odnose, način života i ponašanje.

Sve do 1962. godine je u Italiji radnik mogao, po zakonu, raditi maksimalno 200 sati mjesečno u pet radnih dana po devet radnih sati i radnim subotama od po pet radnih sati. Nakon brojnih štrajkova 1969–1970. godine, postignut je dogovor o 173 mjesečna radna sata za radnike i službenike.

Messinske žene kao freska poslijeratne Italije

Vittorinijeva potraga za poetskom mjerom jezika i za tačkom spajanja mita i simbola sa stvarima, realnošću, i sa historijskim događajima se u romanu *Messinske žene* razvija u više pravaca, slijedi različite i suprotstavljene narativne pravce, koje neki književni kritičari zovu horskim pristupom. Povodom ovog romana Emilio Cecchi smatra da ovdje Vittorini izgleda kao da ga je ugrizao „grozni otrovni pauk“ (Cecchi 1954: 120). Vittorini pokušava spojiti vlastiti lirizam sa historijskim događajima koje želi prikazati u njihovoj suštini. On se ovdje oprobava sa horskim romanom velike širine, sa freskom ponovnog rađanja Italije u periodu poslije Drugog svjetskog rata. Naravno, horski karakter ovog romana nije čisto opisni, već u sebi nosi sva autorova raspoloženja i mitove. Mnogi su ovaj roman smatrali populističkim, no on nudi svoje bogatstvo prikrivenih sugestija i tema, kojima se autor služi da događajima da historijsku dimenziju, te da ponudi mitska značenja priči koja bi inače bila puka hronika.

Tri su linije vodilje koje se prepliću u ovoj složenoj konstrukciji. Prva je ona o stricu Agrippi koji traži vlastitu kćerku putujući vozom po Italiji. Potraga za kćerkom je cilj koji on pravda drugima, ali njegov skriveni, i vjerovatno važniji cilj je zadovoljavanje vlastitog nemira. Druga priča je ljubav između Siracuse, koja je očigledno kćerka strica Agrippe, i Venture, koja se rađa u nesigurnim i turbulentnim poslijeratnim vremenima, i koja se u prve dvije verzije romana završava tragično za oboje, u trećoj verziji je njihova sudbina drugačija. Treća je priča o utopijskoj zajednici koju stvara grupa izbjeglica koju čine Ventura i Siracusa, a koja simbolički predstavlja ljudski oporavak nakon ratne tragedije. Ova tri narativna toka funkcionišu unutar romana kao zasebne priče, koje se ipak često presijecaju.

Ovo je roman koji je načinjen od takozvane kolažne narativne tehnike, koja nam u poslijeratnoj Italiji pokazuje temu ponovno stečene slobode. Slobodu predstavlja kroz mit koji se konkretizuje u slici sela, nekoj vrsti utopije, kada iz ratnih ruševina izbjeglice uspijevaju stvoriti oazu sreće. Oni tu osjećaju sreću starinskog i novog života. To je gotovo kao povratak ljudskoj prahistoriji i primitivnom.

Motiv putovanja, koji je konstantni motiv Vittorinijevih romana, ovdje je prikazan kao ljudska potreba i alternativa nedostatku slobode. Moći putovati znači konačno biti slobodan, moći upoznavati druge, kao što to radi stric Agrippa. Nakon ovakvog uvoda počinje radnja. Sa jedne strane upoznajemo Agrippu koji neprestano putuje i mijenja vozove, a sa druge nailazimo na grupu izbjeglica koji sa juga zemlje idu ka sjeveru u potrazi za obećanom zemljom na kojoj će se smjestiti. Dok prolaze Apeninima, kamion kojim putuju se kvari, i oni staju u selu uništenom ratom. Nakon određenih nedoumica, odlučuju da se zaustave. Malo-pomalo obnavljaju selo i njihov život ponovo počinje. Otkrivaju i ponovo grade sve ono što im je potrebno za život. Trguju sa ratnim ostacima ne iz ličnog interesa, već za kolektivno dobro sela. Žive van svijeta i prostora, kao moderni Robinson Crusoe³. Odbijaju se prilagoditi svijetu koji im je jako blizu i koji doživljava značajan tehnološki napredak. Dok se fabrike otvaraju i dok se prave nove mašine, oni se još uvijek oduševljavaju motorom na vodu. Vittorini ovdje u naraciju umeće *Registar*⁴, neku vrstu glavne računске knjige, u koju se bilježe sve

³ Vittorini u ovim godinama dolazi pod utjecaj američke književnosti. Tome se pridružuje i iskustvo rata, te se u ovom djelu osjeti promjena strukturalne i stilističke perspektive naracije. Njegovo pisanje je sve više posvećeno realnosti i historiji, a sve manje simbolici i mitu.

⁴ Ovdje se vidi utjecaj Daniela Defoa na Vittorinija. Pored idejnog afiniteta prema ovom autoru, italijanski pisac od njega preuzima ideju dnevnika. Kao što Robinson piše u dnevnik iskustvo svog samotnjačkog života, tako Vittorini u ovaj roman umeće *Registar*.

etape i događaji koji karakterišu selo. Potom su tu i dva duga poglavlja *Imena* i *Mučenje novih imena*, koja predstavljaju neku vrstu dnevnika u kojem učestvuju svi stanovnici sela, što autoru dozvoljava da ljubavnu priču Siracuse i Venture smjesti na horsku podlogu.

Vittorini je napisao tri verzije ovog romana, prvu 1947–48. godine, drugu 1949. Razlika između njih je potraga za većom strukturalnom ravnotežom. Treća verzija je iz 1964. godine i sadrži izmjene u radnji kraja romana.

Messinske žene jeste djelo koje predstavlja, vjerovatno, najozbiljniji Vittorinijev pokušaj romana. No, Sergio Pautasso (Pautasso 1977) smatra da ovdje dolazi do neuravnoteženosti narativnog tkiva. Kada autor mora povezati više radnji i umetnuti ih u vremenski i prostorni kontekst, globalna vizija konstrukcije mu bježi, tako da svako poglavlje živi vlastitu autonomiju, a ne organsku cjelinu.

U ovom djelu je prisutna nova tehnika vremenske transpozicije, prijelaz sa poslijeratnih godina na šezdesete godine je iznenadan i brz, i tokom naracije ne postoje frakture između dva perioda. Roman prelazi od mita seljačke civilizacije na kritiku industrijskog društva.

Putovanje kao alternativa nedostatku slobode

Priča o stricu Agrippi počinje objašnjavanjem svega onoga što je Italija pretrpjela tokom Drugog svjetskog rata, živeći jad, bijedu i nesreću. Zemlja je bila podijeljena na dva dijela i ljudi se nisu mogli puno kretati. Stoga stric Agrippa odmah po završetku rata odlazi na željezničku stanicu i počinje avanturu svog putovanja uzduž i poprijeko po Italiji.

*Ali ko nije požurio, čim se završio rat, na željezničku stanicu?
Počelo je naprijed i nazad po italijanskom altopjanu putovanje
učestalije nego što je to ikada bilo;*

*Nogama hiljada odrpanaca koji su dolazili do Puglie tražeći vijesti
o nekom vojniku, o nekoj djevojci koja je pobjegla od kuće, o
trgovini u kojoj su nekada prodavali ulje i vino, svi odlučni da
tražene vijesti nađu tek kada dođu do, naprimjer, Milana, i tek kada
vide u nekoj ulici Milana, nakon pustoši koju su gledali putem, red
malih kolica prodavača zeleni iz svojih krajeva, i tek nakon što su
sa tim svojim zemljacima razgovarali o Milanu;*

*Koji su, sa svoje strane, putovali u suprotnom pravcu, tražeći
vijesti, sa svoje strane, o nekom vojniku rođaku ili prijatelju, o*

staroj majci, maslinjaku, četiri koze i jednom psu, čak ni o čemu drugom nego o nekom psu, odlučni, sa svoje strane, da ih prihvate kao sigurne vijesti tek kada stignu na trg Bitonto ili Trani, ili kada se nađu ispred zatvorenog ulaza. (Vittorini 1998: 5)

Stric Agrippa počinje živjeti u vozu. Izlazi iz njega samo tamo gdje se vožnja završava, na velikim stanicama kao što su Milano, Rim ili Genova, ili na onim malim koje su završne stanice nekih vožnji. On ponekad izlazi na nekoj usputnoj stanici da bi ušao u voz koji ide u skroz drugom pravcu. Ponekad na stanici provede noć jer je umjesto direktnog voza uzeo neki brzi lokalni. Ali nikada ne pravi pauzu osim ako nije prisiljen na to. Tako da se njegovi saputnici pitaju da li on zaista traži izgublenu kćerku, ili je izgubio želju da je nađe. Možda je u vožnjama vozom našao nešto više od ljubavi prema njoj. Uživa u susretima sa drugim putnicima, i te susrete naziva 'sastancima'. Upoznaje razne vrste ljudi i saznaje različite vijesti dolazeći u kontakt sa brojnim životnim pričama.

Umor od puta, barem u ovoj '46 godini, puno je veći od onog nakon automatskog čekića. Ući u voz u oblasti Barija i tokom jedne noći i dva dana doći do Bologne u pravcu Trsta ili Milana je isto mršavljenje (u trećoj klasi bez prozora, u stočnom vagonu) kao nakon sedmice razbijanja pijukom sumpora sto metara pod zemljom. Ali mali južnjak kože boje masline kojeg zovu crnoborzijanac pravi slično putovanje zbog osam opletenih boca vina koje ima u dva velika kofera na kojima sjedi i spava na stanicama, sjedi i spava u hodnicima vozova, sjedi i jede, sjedi i gleda, sjedi i razgovara, sjedi i brblja, dok mu se izmoždena faca žalosti tamnom bradom. Sicilijanac koji dolazi iz Capo Passero ili Grk iz Metaponta, iz Cotrone, on tek da podmiri troškove sa svojih osam opletenih boca ulja na polasku i sa svojih petnaest pari najlonskih čarapa na povratku. Kući ne donese više od onoga što bi donio nakon što je petnaest dana bio u berbi badema ili mjesec dana u šumi feudalnog dobra u sječi drveća. I spava u prekidima od petnaest ili dvadeset minuta. I uvijek ima krmelju u oku, noću i danju. I zadah podzemnog hodnika u dahu. I zvižduk lokomotive koji mu udara sljepoočnicama sa krvlju arterija... Zašto dakle putuje? Počeo je, nesumnjivo je, zbog koristi, kao što je nesumnjivo da je moj stric počeo putovati da bi tražio kćerku. Ali on ne nastavlja zbog čiste koristi; više tu nema velike koristi. I isto se može reći za mog strica koji ne nastavlja putovati samo da bi tražio kćerku. (Vittorini 1998: 232)

Stric Agrippa putujući često prolazi pored sela u kojem živi njegova kćerka a da to i ne zna. Isto tako Carlo koji konstantno dolazi i odlazi iz sela, često je njegov saputnik, i prepričava mu događaje i napredak seoske zajednice, ne znajući da je Siracusa ustvari njegova kćerka. Vrijeme prolazi, dolaze jesen i zima, prolaze godine, a stric Agrippa nastavlja putovati dok se na svjetskoj sceni događaju hladni rat, Marshallov plan, demokršćanska italijanska vlada, berlinski zračni most, Rita Hayworth, Orson Welles, Vespe i Lambrete, voće i povrće je poskupilo već tri puta u Italiji, dogodio se atentat na Togliattija, takozvana policija Celere se pojavila sa džipovima koji idu po stepenicama, milijarder i su napravili vile na jezerima i obalama mora i kupili svoje prve jahte. I stric Agrippa nastavlja putovati van ovih događaja koji se dešavaju na historijskoj sceni Italije i svijeta. Uporno u vagonima traži one koje poznaje ili pokušava stvoriti nova poznanstva. No, novi putnici nisu zainteresovani za ono što im on ima reći. Odogovaraju na njegovu prvu rečenicu, možda mu se i nasmiješe, i odmah odvrćaju pogled, ne interesuje ih starac koji neprestano putuje.

Motiv putovanja je stalna Vittorinijeva tema, i predstavljen je kao ljudska potreba i alternativa nedostatku slobode: „moći putovati znači konačno biti slobodan, imati mogućnost sretanja, upoznavanja, predstavljanja sebe drugim putnicima kao što to upravo čini stric Agrippa“ (Pautasso 1977: 190).

Nepobjediva ljubav u poslijeratnim vremenima

Kada Ventura i Siracusa počnu da se zabavljaju, oni se gotovo i ne poznaju, i jedino što ih veže su mladost i činjenica da su izbjeglice. Siracusa je na sjever došla sa američkim vojnicima, a Ventura kojeg zovu Loše Lice krije svoju prošlost jer je bio fašista. Želeći se iskupiti, strastveno se posvećuje obnovi sela, i vrlo brzo postaje jedan od njegovih najvećih tvoraca. U isto vrijeme on je jedan od najvećih pobornika njegove izolovanosti i ostanka u primitivnom stanju. Kada konačno pomisli da je dobio pravo da se uklopi u društvo, i kada pomisli da može stvoriti sebi život sa Siracusom, u selo dolazi Čelavi Carlo koji je dobio zadatak da istraži ovu neobičnu zajednicu koja se stvorila na obroncima Apenina. Budući da je i on bivši fašista, odmah prepoznaje Venturu, i odaje ga vlastima. Dok se policija sprema da ga uhapsi, on Siracusi sve priznaje. Nastavljaju živjeti u selu koje se pretvorilo u moderno predgrađe šezdesetih godina konzumističkog karaktera.⁵

⁵ U prve dvije verzije romana njena reakcija je ispunjena ljubavlju, mržnjom i gađenjem, te je on ubija. Predaje se stanovnicima sela da mu sude. Prije nego što ga strijeljaju, on ih moli da ne napuste nikada tu oazu slobode koja nije vezana za društvo kojem on pripisuje grijeh poništavanja ljudske osobnosti.

Priča o Siracusi i Venturi se uklapa u ovaj ambijent seoske idile, čiji oni postaju stanovnici od samog početka, a Ventura je jedan od seoskih vođa. Nakon mnogih godina Siracusu počinju zvati Teresa i svi je poznaju. Posjeduju dosta zemlje, i ona je ta koja je obrađuje, kupuje, prodaje, trguje. Postala je istrošena. I njen muž Ventura je istrošen, iako on više nije seljak. Naprosto živi sa ženom koja ga izdržava i radi za njega.

Mit o selu kao oazi sreće

Priča o izbjeglicama koje se zaustavljaju nedaleko od Bolonje i stvaraju utopijsku zajednicu počinje onog trenutka kada im se kvari kamion. Staju pored ratom srušenog sela u kojem nailaze na polusrušene kuće kojima nedostaju vrata i prozori i stakla. Radi se o selu u kojem je nekada živjelo između tri i četiri stotine hiljada osoba, i ono ih podsjeća na vlastita sela ali i na sva ostala kojima je protutnjao rat. Među njima je najviše žena koje su iz Messine. One su poznate kao vrlo vrijedne i izdržljive, i još su u rodnom gradu uvijek tovarile, istovarale, radile, ponovo počinjale i ponovo gradile usljed stalnih zemljotresa i brojnih ratova. Ovo selo ih podsjeća na Messinu i one uzimaju cigle svojim rukama, čiste ih i stavljaju u kolica. Radeći to sjećaju se svog putovanja u kamionu po beskonačnom putu, sa djetetom u rukama koje je rođeno tokom tog puta, putujući i sjedeći na suncu ili u mraku, da bi jednog jutra stigle u gradić koji je isti kao onaj u koji su htjele stići. Tu će potražiti vlastitu sreću, postat će žene koje imaju vlastiti dom, koje iz njega izlaze lijepo obučene, ili će tu živjeti raščupane i bez vlastite kuće, radit će kao služavke, prati suđe i ribati podove.

Zajedno sa drugima počinju obnavljati selo. Često u kolica trpaju sve ono što nalaze u ruševinama, eksere, šipke, željeza, slavine, čekiće, i sve ostalo što im može poslužiti da obnove selo ili što mogu prodati. U prvom se trenutku smještaju u staru oštećenu crkvu, koja je velika, urušena i bez prozora, ali ne predstavlja nikakvu opasnost od rušenja. Odmah tu počinju spavati na staroj slami koju su našli pod ruševinama, u malim grupama koje su se podijelile u dva crkvena krila, odvajajući se međusobno crkvenim klupama. Polako počinju obnavljati ovu crkvu da bi u njoj mogli živjeti.

Najveći problem im predstavljaju mine, koje se nalaze oko cijelog sela. Odlučuju da ih traže, te oprezno na njih bacaju kamenje da bi ih aktivirali i da bi deminirali obradive površine.

Koliko je danas bilo mina? Ali nije bilo važno brojati ih, nije bilo važno znati reći toliko, toliko, i također nije bilo važno čuti ih toliko i toliko. Neko bi pitao da pita. Svi su išli za minama, prvih dana, barem nekoliko sati svakog dana, i svi su pred očima imali koliko je 'njihov inženjer' bio siguran kada bi govorio 'tamo, tamo i tamo', bacajući na tri mjesta tri kamenčića. (Vittorini 1998: 67)

U prvim danima su se koristili isključivo kolicima, ne samo jer su imali isključivo kolica za transport stvari, već i zato što su se ograničavali na radove koji su zahtijevali njih. Nikada nisu išli dalje nego što bi došli sa njima, i mogli su se vidjeti isključivo prenoseći stvari kolicima i deminirajući teren. Cijelo to vrijeme im se pridružuju neznanci koji tuda prolaze. Nakon nekog vremena im se pridružuje mlada seljanka, trudna, koja je bila porijeklom iz tog sela. Ona je došla sa svojim stvarima natovarenim na dvokolicu. Od tog dana se sve počelo prenositi tom dvokolicom. U nju su se najčešće trpali ratni ostaci koji su onda voženi u grad i prodavani. Zahvaljujući toj dvokolici iz grada su polako donošeni neophodni dijelovi za popravak kamiona koji se nalazio u selu, što je njegovim stanovnicima pružilo motorno sredstvo za odlaske do grada i za bolju povezanost sa vanjskim svijetom.

Druge note, od 21, 23. i 24. augusta, prenose kako se došlo do toga da se pokrene motor, kako se tada shvatilo da su mu slomljena dva klipa, kako je Spataro otišao sa Spinom do grada da traže klipove, i uvijek predstavljaju stvari na način da se ne zaboravi činjenica da iza svake upornosti i svakog elana stoji dvokolica. (Vittorini 1998: 82)

Svi zajedno počinju obrađivati zemlju. Čak i oni koji su bili radnici i zanatlije, i koji su proveli godine lutajući regijom, počinju da se bave zemljoradnjom. Često odlaze do grada da bi pronašli žito za sadnju, i da bi kupili određeno oruđe za zemljoradnju. To sve kupuju zahvaljujući novcu koji dobiju prodajom starih stvari koje nalaze u selu.

Shvataju da nemaju izbora, i da se moraju ujediniti u zajedničkom radu. Trebaju se pobrinuti za prosperitet zajednice, ili nastaviti lutati zemljom, raditi za dnevnicu, krijumčariti ili krasti.

Ćelavi Carlo može reći da su imali period u kojem, nakon što uvidješe da su okruženi minama, htjedoše samo otvoriti prolaz u mrežu. Potom iz takvog jednog stadija u kojem su činili sve da bi preživjeli, predoše na manje napete stadije, u kojima mine nisu bile

uklanjane da bi se uklonile već da bi imali više zemlje. 'Tako da sada' zaključuje Čelavi Carlo 'logično da nemaju namjeru otići'.(Vittorini 1998: 105)

Oni rade da ih ne bi uhvatila volja da sve napuste. Kada ne bi bilo posla, morali bi ga izmisliti. Stoga su bili zahvalni što imaju toliko obaveza, što grade skladišta i hambare, štale, spavaonice. Imaju i doktora Tomu, koji je prije rata bio student medicine. Nakon nekog vremena uspijevaju imati i električnu energiju zahvaljujući svojim instalacijama. Pale i lampe koje su se tu već nalazile, i sa njima se ima utisak da su kuće procvjetale. Zimi žive povučenim životom, dok ljeti konstantno rade.

Sa bijelim maramama na glavama koje su često kvasili, prolazeći, sa vedrom vode, neko sa starim slamnatim šeširom za sunce, muškarci i žene su radili, tog julskog jutra, oko pšenice nakupljene u male gomile, i oko zahrđale decimalne vage, ili naprijed i nazad sa punom vrećom na leđima, šireći naprijed i nazad nametljivi šum žurbe svojih bosih stopala. (Vittorini 1998: 209)

Dok oni ovako godinama vrijedno rade, u ostatku Italije se dešava ekonomski boom i tehnološki napredak. Nalaze se nekoliko kilometara od Modene koja doživljava napredak, ispunjena je neonskim svjetlima i džuboksima, kinosalama u kojima se prikazuju američki filmovi. Kada neznanci dođu u selo, objašnjavaju im da je način njihovog rada zaostao, te da je u međuvremenu došlo do tehničkog napretka.

'Uporedite sa druge strane ono što ste potrošili u energije sa onim što ste dobili. Ima vas puno, nije da ste mala porodica. Stotinu pedeset? Stotinu šezdeset? I radeći petnaest-šesnaest sati na dan je kao da vas ima tri stotine. Kao fabrika sa tri stotine radnika. Pomislite šta za godinu dana može proizvesti fabrika sa tri stotine radnika? Radi se o sto hiljada radnih dana, osam stotina hiljada sati...' (Vittorini 1998: 338–339)

Sa vašom seoskom ekonomijom ste za godinu dana proizveli tek ekvivalent onoga što deset radnika u fabrici proizvede za mjesec dana. Vi trčite pješke za vozom... Možete li tako nastaviti? Uništavate svoja pluća ako se ne zaustavite. A da bar živite sa svim udobnostima. Sa hladnim pivom. Sa tekućom toplom i hladnom vodom. Sa strujom koja nije uskog kolosijeka. Sa jukeboxom i sa malo diskova boogi-woogiea. (Vittorini 1998: 339)

Drugi dio romana pokazuje da je idilično selo sada teško ostvarljivo. Mnogi odlaze iz njega u grad u potrazi za boljim životom. Shvataju da selo živi zaostalim načinom života spram nadolazećeg kapitalističko-tehnološkog razvoja, dok epilog pokazuje svjesnost prednosti progressa kojoj se pridružuje nostalgija za izgubljenom utopijskom zemljom. Kada Carlo dođe da obiđe selo, vidi da je i ono doživjelo brojne promjene.

I selo je nešto od toga, na neki način. Ima svoja neonska svjetla koja prije nije imalo. Ima svoju upotrebu najlona i teritala koju prije nije imalo. Koristi toplotu zimi i frižider ljeti kao što nikada prije nije. Ima svoju proizvodnju koja se nakon svega popravljiva. Ima svoje zemljoradničke mašine koje će stići. Ima svoje ljude koji tu ostaju i one koji to ne žele. (Vittorini 1998: 368)

Zaključak

Messinske žene je Vittorinijev roman u kojem on ne pribjegava vlastitoj uobičajenoj mitskoj transfiguraciji. Historijske događaje prenosi u književnu dimenziju, bez aluzije i prekomjernog simbola. Realistički predstavlja jad, bijedu, siromaštvo i moralni pad italijanskog društva u periodu nakon Drugog svjetskog rata kroz tri istovremene priče koje se rijetko dodiruju i ukrštaju. Predstavlja nam utopijsku zajednicu koju grupa izbjeglica pokušava stvoriti u razrušenom i napuštenom selu blizu Bologne u centru sa ljubavnom pričom dvoje mladih koji su na različite načine preživjeli ratne godine, sa istovremenom pričom o neprestanom putovanju jednog starca vozom, putem koje nam predstavlja cijelu jednu panoramu ratom i bijedom izmučenih likova. Oslikava također i godine italijanskog ekonomskog booma, koje se dešavaju krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina. Zaključuje da je utopija samoodrživog sela, izdvojenog od ostatka svijeta, nemoguća. Ekonomski napredak savremenog društva dolazi i u selo, praveći neophodne promjene. Koristi tehniku vremenske transpozicije, zahvaljujući kojoj ne postoji fraktura između dva perioda. Slijedi različite i suprotstavljene narativne pravce, koristeći horski pristup pripovijedanju.

Literatura

1. Asor Rosa, A., 1986. *Storia della letteratura italiana*. Firenze: La nuova Italia editrice.
2. Asor Rosa, A./Abruzzese, A., 1981. *Cultura e società del Novecento*. Firenze: La Nuova Italia Editrice.
3. Autori vari, 1987. *Conoscere il Novecento*. Milano: Garzanti editore.
4. Baldi, G., 2005. *Eroi intellettuali e classi popolari nella letteratura italiana del Novecento*. Napoli: Liguori.
5. Benussi, C., 1978. *L'età del fascismo*. Palermo: Palumbo editore.
6. Benussi, C., 1980. *L'età del Neorealismo*. Palermo: Palumbo editore.
7. Briosi, S., 1982. *Invito alla lettura di Elio Vittorini*. Milano: Mursia.
8. Calogero, G., 1979. *La narrativa del Neorealismo*. Milano: Principato Editore.
9. Canziani, A., 1977. *Gli anni del neorealismo*. Firenze: La Nuova Italia Editrice.
10. Cecchi, E., 1954. *Le Donne di Messina*. U: *Di giorno in giorno*. Milano: Garzanti.
11. De Nicola, F., 1996. *Neorealismo*. Milano: Editrice bibliografica.
12. Detienne, M., 1981. *L'invenzione della mitologia*. Torino: Bollati Boringhieri.
13. Frank, M., 1982. *Il dio a venire. Lezioni sulla nuova mitologia*. Torino: Einaudi.
14. Isnenghi, M., 2011. *Storia d'Italia*. Roma-Bari: Editori Laterza.
15. Jesi, F., 1968. *Letteratura e mito*. Milano: Oscar Mondadori.
16. Jesi, F., 2013. *Mito*. Milano: Oscar Mondadori.
17. Jesi, F., 2013. *Spartakus. Simbologia della rivolta*. Torino: Bollati Boringhieri.
18. Jung, C. G./ Kerényi, K., 1972. *Prolegomeni allo studio scientifico della mitologia*. Torino: Bollati Boringhieri Editore.
19. Kerényi, K., 1940. *Religione antica*. Milano: Adelphi.
20. Mack Smith, D., 1997. *Storia d'Italia dal 1861 al 1997*. Roma-Bari: Editori Laterza.
21. Milanini, C., 1980. *Neorealismo, Poetiche e polemiche*. Milano: Il saggiatore.
22. Muscetta, C., 1976. *Realismo neorealismo controrealismo*. Italia: Garzanti.
23. Pancrazi, P., 1946. *Elio Vittorini narratore lirico, u: Scrittori d'oggi*. vol. IV. Bari: Laterza.
24. Pautasso, S., 1977. *Guida a Vittorini*. Milano: Rizzoli Editore.
25. Procacci, G., 2001. *Storia del XX secolo*. Milano: Mondadori.
26. Prosperi, A./Viola, P., 2000. *Storia moderna e contemporanea*. Torino: Einaudi.
27. Rabac-Čondrić, G., 1965. *Neorealizam u talijanskoj prozi*. Sarajevo: Veselin Masleša.
28. Vittorini, E., 1998. *Le opere narrative*. Milano: Arnoldo Mondadori Editore.